

COVID-19 Salgınında Ergenlerin Geleceğe Yönelik Kaygı ve Umut Düzeyleri

The Anxiety and Hope Levels of Adolescents for the Future in the COVID-19 Outbreak

İrem Cihanyurdu¹, Çağla İlbasmış¹, Ayşe Toksoy Aksoy¹, Hatice Ünver², Ayşe Rodopman Arman¹

¹Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

²Marmara Üniversitesi, Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, Koronavirüs hastalığı-2019 (COVID-19) salgını nedeniyle uygulanan karantina günlerinde ve karantina bitimindeki “yeni normal” süreçte ergenlerin geleceğe yönelik kaygı ve umut düzeylerini saptamak amacıyla planlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Araştırmamız Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı tarafından hazırlanan çevrimiçi bir anketin verilerini içermektedir. Anket karantina döneminde (8-15 Nisan 2020) ve karantina bitiminden sonra (5-12 Ağustos 2020) 2 kez uygulanmıştır. Anket sosyodemografik veriler, COVID-19 hakkındaki bilgi düzeyi, salgın ve sonraki dönemlere yönelik kaygı düzeyi ilgili soruları içermektedir. Katılımcılardan ayrıca Çocuklarda Umut Ölçeği ve Sürekli Umut Ölçeği’ni doldurmaları istenmiştir.

Bulgular: 8-15 Nisan tarihlerinde ilk kez uygulanan anketi 11-18 yaş aralığındaki 136 katılımcı doldurmuş olup, katılımcıların yaş ortalaması 15,83±1,86 yıl olarak saptanmıştır. Beş ve oniki Ağustos tarihlerinde uygulanan anketi ise 122 katılımcı doldurmuş olup, grubun yaş ortalaması 14,73±2,25 yıldır. Koronavirüs hakkındaki haberleri ve gelişmeleri takip etme sıklığının Ağustos ayındaki ankette azaldığı gözlenmiştir. Hem Nisan hem de Ağustos ayındaki anketlerde sürecin belirsiz olması ve kontrolsüz yiyip kilo almanın kızlarda erkeklere göre daha fazla kaygı oluşturduğu gözlenmiştir ($p < 0,05$). Her iki ankette de umut düzeyleri açısından cinsiyetler açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Sonuç: Çalışmamızda ele alınan çevrimiçi anketlerin verileri klinik bir durumu yansıtmamakla birlikte, salgın sürecinde ergenlerin kaygı ve umut düzeyleri ile ilgili verilerin tıbbi yazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ruhsal olarak incinebilir gruptaki çocuk ve ergenlerle bu alanda yapılacak yeni çalışmalara ihtiyacın olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: COVID 19, kaygı, umut, çocuk ruh sağlığı, pandemi, karantina, salgın, ergen

ABSTRACT

Objectives: This research was planned to determine the anxiety and hope levels of adolescents for the future, during the quarantine days which applied in Coronavirus disease-2019 (COVID-19) outbreak and after the quarantine “new normal” period.

Materials and Methods: Our research includes the data of an online questionnaire prepared by Marmara University Faculty of Medicine Department of Child and Adolescent Psychiatry. The questionnaire was applied 2 times during the quarantine period (8-15 April 2020) and after the quarantine end (5-12 August 2020). The questionnaire includes questions about sociodemographic data, the level of knowledge about COVID-19, the level of anxiety and hope for the epidemic and subsequent periods. Participants were also asked to fill in the Hope Scale for Children and the Dispositional Hope Scale.

Results: One hundred thirty six participants between the ages of 11-18 filled the questionnaire, which was applied for the first time on April 8-15, and the average age of the participants was found to be 15.83±1.86 years. One hundred twenty two participants filled the questionnaire applied between 5-12 August and the average age of the group was 14.73±2.25 years. It was observed that the frequency of following the news and developments about the coronavirus decreased in the survey in August. In both April and August surveys, it was observed that uncertain process and uncontrolled eating and gaining caused more anxiety in girls than boys ($p < 0.05$). In both surveys, there was no significant difference in terms of hope levels by gender.

Conclusion: Although the data of the online questionnaires discussed in our study do not reflect a clinical situation, these data will contribute information for medical literature about anxiety and hope levels in adolescents during the pandemic process. It is thought that there is a need for new studies to be conducted with children and adolescents whom mentally vulnerable group.

Keywords: COVID-19, anxiety, hope, child mental health, pandemic, quarantine, epidemic adolescent

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Hatice Ünver, Marmara Üniversitesi, Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, Türkiye

Tel.: +90 544 769 34 72 E-posta: drhaticeunver@gmail.com ORCID: orcid.org/0000-0003-2067-9770

Geliş Tarihi/Received: 20.09.2020 Kabul Tarihi/Accepted: 05.11.2020

©Telif Hakkı 2021 Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği / Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, Galenos Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

Giriş

Pandemi düzeyindeki salgın felaketleri yüzyıllardır insanlık tarihinin önemli bir parçası olmuştur. Son yıllarda salgınların hızlı bir şekilde kontrol altına alınmasına rağmen, Aralık 2019'dan bu yana tüm dünya, Çin'de ortaya çıkan viral solunum sendromu olguları ile mücadele etmektedir. Bu salgının nedeni koronavirüs ailesinden, geçici olarak 2019 yeni koronavirüs (2019-nCoV) 1, şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs-2 (SARS-CoV-2) veya COVID-19.2 olarak adlandırılan yeni bir türdür. COVID-19 enfeksiyonu çocukları yetişkinlere göre daha az etkiliyor gibi görünse de, Çin'den bildirilen ilk veriler, çocukların ve ergenlerin ruhsal olarak etkilendiklerini ve salgın sürecinde davranış problemleri saptandığını göstermektedir.^{1,2} Beklenmedik ve bilinmeyen olaylarla karşı karşıya kalan çocuklar, COVID-19 salgını sırasında da olduğu gibi çeşitli stres reaksiyonları sergileyebilmektedirler.³ Çocukların ruhsal travmalara ya da zorlayıcı yaşam olaylarına karşı gösterdikleri tepkilerle ilişkili araştırmalar artarken, salgın hastalıklar sırasında gösterdikleri ruhsal belirtilerin ele alındığı çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Anksiyete, depresyon, bozulmuş sosyal etkileşim ve iştah azalması çocuklarda olumsuz yaşam olaylarına bağlı olarak en sık bildirilen belirtilerdendir.^{4,5} COVID-19 salgınında erken dönemde yapılan çalışmalarda ise en yaygın saptanan ruhsal ve davranışsal sorunların yalnız kalamama, sürekli birine ihtiyaç duyma, dikkat dağınıklığı, sinirlilik, salgın hakkında soru sorma, uyku düzensizliği gibi belirtiler olduğu gösterilmiştir.^{1,2} Çocuk ve ergenlerin ruhsal olarak incinebilirliğinin yüksek olması bu konuyu önemli bir çalışma alanı haline getirmektedir.

Pandemi düzeyindeki salgın hastalıkların diğer felaketlerle pek çok ortak noktası bulunmaktadır: Kalabalıkların etkisi, öngörülemezlik, ölümler ve kalıcı etkiler bunlardan bazılarıdır. Bu nedenle pandemilerde bireylerin toplanmasını ve hastaların bir araya gelmesini önlemek için izolasyon ve karantina uygulanmaktadır. İzolasyon ve karantina yöntemleri salgının yayılmasını engellerken, ailenin işleyişini düzenleyen ve koruyan ritüelleri, normları ve değerleri engellemeyi istenmeyen sonuçları olabilmektedir.⁶ Özellikle aile, toplum ve akranlar arasındaki ilişkisel işlevler bireysel dayanıklılığı olumlu etkileyebilmektedir.⁷ Böyle bir işlevin engellenmesi veya kesilmesi hem bireysel hem de ailevi direnci azaltıp, ruhsal zorlanmaları artırabilmektedir.⁸ Bu nedenle pandemi felaketlerinde ruhsal zorlukların ele alınması, çocuklar ve aileler için müdahale ve önlemeye yönelik yaklaşımların geliştirilmesine ön ayak olabilecektir.

COVID-19 salgını sırasında ülkemizde, enfeksiyonun yayılmasını önlemek amacıyla her seviyedeki örgün eğitime ara verilmiş ve 20 yaş altına sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Çevrimiçi kurslar oluşturulup, TV yayınları ve internet üzerinden online eğitimler planlanmıştır. Online eğitimin evden devam etmesi önemli olmakla birlikte, uzun süreli sokağa çıkma yasağı ve karantina süreçleri çocuk ve ergenlerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir.^{9,10} Sürecin uzun sürmesi, enfeksiyon kapma korkusu, stres, salgın hakkında yetersiz bilgi, sınıf

arkadaşları ve öğretmenlerle yüz yüze iletişim kuramama, evde kişisel alan eksikliği ve ekonomik zorluklar gibi stres faktörlerinin kalıcı ve zorlayıcı etkiler oluşturabileceği düşünülmektedir.^{11,12}

Umut düzeylerinin bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarını, iyilik hallerini, yaşam doyumlarını, motivasyonlarını ve yaşam kalitelerini etkilediği ve yüksek umut düzeylerinin ruhsal açıdan koruyucu olduğu ifade edilmektedir. Ergenlerin geleceğe yönelik umut düzeylerinin ele alındığı bir çalışmada, umut düzeyi yüksek olanların daha iyimser olduğu, hedeflere ulaşmaya çabalarırken başarıya daha çok odaklandıkları, yaşama dair birçok amaç geliştirdikleri ve kendilerini ortaya çıkabilecek problemleri çözme yetisine sahip birer birey olarak algıladıkları belirtilmektedir.¹³ COVID-19 salgını ile ilk kez karşı karşıya kaldığımız karantina ve izolasyon süreçlerinin, hastalığın belirtileri ve tedavisi ile ilgili belirsizliklerin ergenlerin ruhsal iyilik hallerini olumsuz etkilerken, umut düzeylerini azaltabileceği de akla gelmiştir.

Bu araştırma, COVID-19 salgını nedeniyle uygulanan karantina günlerinde ve karantina bitimindeki "yeni normal" süreçte ergenlerin geleceğe yönelik kaygı ve umut düzeylerini saptamak amacıyla planlanmıştır. Mevcut pandemik afette ergenlerde kaygı yaratan durumlarla, kaygı ve umut düzeylerinin incelendiği bu çalışma ile güncel yazına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı tarafından hazırlanan çevrimiçi bir anketin verilerini içermektedir. Çalışma grubu olarak 11-18 yaşlarındaki ergenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Tanımlayıcı kesitsel bir araştırma olarak planlanan çalışmamızın etik kurul onayı alınmıştır (no: 09.2020.559). Tüm katılımcılardan ve ebeveynlerinden onam alınmıştır. Katılımcıların bilgilerinin anonim olmasına özen gösterilmiştir.

Çevrimiçi Anket

Anket karantina döneminde (8-15 Nisan 2020) ve karantina bitiminden sonra (5-12 Ağustos 2020) 2 kez uygulanmıştır. Anketin toplamı 32 sorudan oluşmakta; sosyodemografik veriler (6 soru), COVID-19 hakkındaki bilgi düzeyi (4 soru), salgın ve sonraki dönemlere yönelik kaygı düzeyi (10 soru) ve umut düzeyi ile ilgili soruları (12 soru) içermektedir. Yaş ile ilgili veriyi sorgulayan soru dışındaki diğer sorular kapalı uçlu sorular olup, likert tarzında cevaplar planlanmıştır. Katılımcılara salgın ya da sonraki dönemle ilgili beklenen kaygılara yönelik araştırmacıların hazırladığı 10 soru sorulmuş, soruları "Kaygı yaratmıyor=0, Hafif kaygı yaratıyor=1, Orta düzeyde kaygı yaratıyor=2, Oldukça kaygı yaratıyor=3" şeklinde puanlamaları istenmiştir. Katılımcılardan ayrıca Çocuklarda Umut Ölçeği (ölçeğin 5 sorusu) ve Sürekli Umut Ölçeği'ni (ölçeğin 7 sorusu) doldurmaları istenmiştir. Son 12 soruyu bu ölçeklerin soruları oluşturmaktadır. Ergenlerin umut düzeyini saptamak amacıyla; bu 2 umut ölçeğinin çeşitli sorularından faydalandığı için, ölçeklerin ikisine de anketimizde yer verilmiştir. Anket katılımcıların kolaylıkla okuyup, tamamlayabilmeleri için

kısa tutulmuştur. Anketin tamamlanması yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

Çocuklarda Umut Ölçeği

Katılımcıların umut düzeyleri değerlendirilirken ilk olarak “Çocuklarda Umut Ölçeği” ni doldurmaları istenmiştir. Türkçe uyarlaması Atik ve Kemer¹⁴ tarafından yapılan ölçek Snyder ve ark.¹⁵ tarafından geliştirilmiştir. Sekiz ve onaltı yaş arası çocuklarda kullanılabilir. Toplamda 6 maddeden oluşan ölçek, likert tipi derecelendirmeye uygun olarak; “Hiçbir Zaman=1, Nadiren=2, Bazen=3, Sık sık=4, Çoğu Zaman=5 ve Her Zaman=6” şeklinde puanlanmaktadır. Ölçeğin puanlanması her bir maddeden alınan puanın toplanmasıyla yapılırken, ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 36, en düşük puan 6’dır. Alınan toplam puan arttıkça umut düzeyinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Çalışmamızda bu ölçek ve Sürekli Umut Ölçeği’nin sorularının benzerlik göstermesi, tekrar olmaması ve katılımcıların verilerinin doğru analiz edilebilmesi adına 3. Soru (Benimle aynı yaştaki çocuklar kadar iyiyim) çıkarılmış, puanlamalar ise “Hiçbir Zaman=1, Nadiren=2, Bazen=3, Çoğu Zaman=4 ve Her Zaman=5” olacak şekilde düzenlenmiş, en yüksek puan 25, en düşük puan 5 olacak şekilde değerlendirilmiştir. Tüm ölçeğe ilişkin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı, farklı örneklem için, .72 ve .86 arasında değişmektedir.¹⁴

Sürekli Umut Ölçeği

Katılımcıların sürekli umut düzeylerini belirlemek amacı ile ankette yer verdiğimiz Snyder ve arkadaşları (1991) tarafından geliştirilen Sürekli Umut Ölçeği ise 12 maddeden oluşmaktadır.¹⁶ Ölçeğin 3,5,7 ve 11. soruları dolgu sorular olup, puanlamaya dahil edilmemektedir. Anketimizde ölçeğin salgın dönemindeki umut düzeyi ile ilişkili olduğu düşünülen 7 sorusuna yer verilmiştir. Bu sorulardan 2 tanesinin dolgu sorusu olduğu gözlenmiş ve puanlamada yer verilmemiştir. Beş sorunun toplamı alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Ankete verilen cevaplar “Kesinlikle yanlış=1, Çoğunlukla yanlış=2, Kısmen doğru=3, Çoğunlukla doğru=4, Kesinlikle doğru=5” olarak puanlanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları 3 hafta ara ile .85, 8 hafta ara ile .73 ve 10 hafta ara ile .76 olarak bulunmuştur.¹⁷

İstatistiksel Analiz

Analizler IBM SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı) versiyon 22.0 ile yapılmıştır. Sürekli değişkenler ortalama ± standart sapma ile değerlendirilmiştir. Sürekli değişkenlerin gruplar arası değerlendirmesinde Kolmogorov-Smirnov Uyum İyiliği Testi ile normallik analizleri yapılmıştır. İki grup arasındaki farkın araştırılmasında Mann-Whitney U ve Student’s t-testi kullanılmıştır. P değeri 0.05 olarak alınmıştır.

Bulgular

Aynı anket farklı zamanlarda 2 kez uygulanmış olup, 1. ve 2. anketi dolduran katılımcıların verdiği cevapların karşılaştırılması ile bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan alınan bilgilerin anonim olmasına özen gösterilmiştir. Anketi ilk kez dolduran

katılımcılara sonraki süreçlerde ulaşılmaya çalışılmasına rağmen, 1. anketi dolduranların sadece bir kısmının 2. anketi de doldurduğu, aynı şekilde 2. anketteki bazı katılımcıların da anketi ilk kez doldurduğu görülmüş, bu nedenle grupları bağımlı ya da bağımsız gruplar olarak ele almak mümkün olmamıştır. Bu nedenle veriler önce kesitsel olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

8-15 Nisan Tarihli Anketten Elde Edilen Veriler

Sosyodemografik Veriler

8-15 Nisan tarihlerinde ilk kez uygulanan anketi 11-18 yaş aralığındaki 136 katılımcı doldurmuş olup, katılımcıların yaş ortalaması 15,83±1,86 yıl olarak saptanmıştır. Katılımcıların 76’sı (%55,9) kız, 60’ı (%44,1) erkektir. Katılımcıların %45’i İstanbul, Ankara ve İzmir’de ikamet etmekteydi. Katılımcıların %40,6’sının (n=56) bir kardeşi olup, %42,8’inin (n=59) iki kardeşi vardı. Ebeveynlerin ilişki durumu çoğunlukla (%89,1, n=123) beraberdi. Katılımcıların %52,9’unun (n=73) ailesinde sağlık çalışanı vardı.

Koronavirüs Hakkında Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi

“Evde ne sıklıkta koronavirüs hakkında konuşuluyor?” sorusuna en yüksek oranda “Sık sık” (%42, n=58) cevabı verilirken, “Çoğu zaman” cevabı (%23,9 n=33) en sık verilen diğer cevap olmuştur. “Koronavirüs hakkındaki gelişmeleri ne sıklıkla izliyor/dinliyor veya takip ediyorsun?” sorusuna katılımcıların %35,5’i (n=49) “Sık sık”, %21,7’si (n=30) “Çoğu zaman” cevabını vermiştir. Katılımcıların 112’si (%81) “koronavirüs sebebiyle gündemi ve haberleri takip etme sıklığının arttığını” belirtti. Gündemi takip eden katılımcıların %61’i (n=83) koronavirüs hakkında yeterli bilgi aldığını düşünürken, %29,4’ü (n=40) bundan emin olmadığını, %9,6’sı (n=13) ise yeterli bilgi olmadığını ifade etti.

Salgın ya da Sonrası Dönemle İlgili Beklenen Kaygılar

Katılımcıların salgın ya da sonraki dönemle ilgili beklenen kaygılara yönelik hazırlanan sorulara verdikleri cevaplar Tablo 1’de gösterilmiştir. Sürecin belirsiz olması, kontrolsüz yiyip kilo almak ile ilişkili soruların kızlarda erkeklere göre daha fazla kaygı oluşturduğu gözlenmiştir (p<0,05).

Ölçeklerin Puanlamaları

Çocuklarda Umut Ölçeği ve Sürekli Umut Ölçeği toplam puanları açısından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu verilere ait analiz Tablo 2’de gösterilmiştir.

5-12 Ağustos Tarihli Anketten Elde Edilen Veriler

Sosyodemografik Veriler

5-12 Ağustos tarihlerinde uygulanan anketi ise 122 katılımcı doldurmuş olup, grubun yaş ortalaması 14,73±2,25 yıldır. Katılımcıların 65’i (%53,3) kız, 57’si (%46,7) erkekti. Katılımcıların %55,6’sı İstanbul, Ankara ve İzmir’de ikamet etmekteydi. Katılımcıların %42,6’sının (n=52) bir kardeşi olup, %41,8’inin (n=51) iki kardeşi vardı. Ebeveynlerin ilişki durumu çoğunlukla (%92,7, n=114) beraberdi. Katılımcıların %42’sinin (n=52) ailesinde sağlık çalışanı vardı.

Tablo 1. Salgın ya da sonrası dönemle ilgili beklenen kaygılara yönelik sorulara verilen cevapların cinsiyetlere göre karşılaştırılması (8-15 Nisan 2020 tarihli anketin verilerine göre)

Ne kadar kaygı yaratıyor?	Cinsiyet	Ort ± SS	p
Evde sürekli birarada olma sonucunda aile içinde gerginlik	kız	0,99±0,97	0,33 ^b
	erkek	0,83±0,72	
Eğitimimin aksaması, okul başarımda düşüş	kız	1,58±0,99	0,44 ^a
	erkek	1,45±0,94	
Sürecin belirsiz olması	kız	2,00±0,92	0,01^a
	erkek	1,60±0,99	
Kontrolsüz yemek yiyip kilo almak	kız	1,34±0,98	0,00^b
	erkek	0,85±0,95	
Sosyal ilişkilerden ve sevdiklerimden uzak kalmak	kız	1,64±0,97	0,73 ^a
	erkek	1,58±1,07	
Evden çıkmayı gerektiren sosyal aktivitelere (spor, sanat) katılamamak	kız	1,59±0,94	0,73 ^a
	erkek	1,65±1,03	
Arkadaşlarımla ilişkimde eskisi gibi olamamak	kız	1,05±1,00	0,51 ^b
	erkek	0,93±1,05	
Şu andaki ruhsal durumum	kız	1,24±1,03	0,27 ^a
	erkek	1,05±0,94	
Aile bireylerimin ruhsal durumu	kız	1,04±0,97	0,81 ^a
	erkek	1,00±0,95	
Öz bakımımı yeterince sağlayamamak	kız	0,86±0,89	0,51 ^b
	erkek	0,97±1,05	

Puanlama: "Kaygı yaratmıyor: 0, Hafif kaygı yaratıyor: 1, Orta düzeyde kaygı yaratıyor: 2, Oldukça kaygı yaratıyor: 3" ^a: Student's t-test, ^b: Mann-Whitney U Test, Ort: Ortalama, SS: Standart sapma

Tablo 2. Ölçek puanlarının cinsiyetlere göre karşılaştırılması

8-15 Nisan 2020 tarihli anketin verileri	Cinsiyet	Ort ± SS	p
Çocuklarda Umut Ölçeği	kız	17,00±3,55	0,22
	erkek	17,78±3,78	
Sürekli Umut Ölçeği	kız	16,40±3,28	0,30
	erkek	15,75±3,93	
5-12 Ağustos 2020 tarihli anketin verileri	Cinsiyet	Ort ± SS	p
Çocuklarda Umut Ölçeği	kız	15,33±3,94	0,10
	erkek	16,57±4,37	
Sürekli Umut Ölçeği	kız	15,64±4,56	0,34
	erkek	16,40±4,20	

Ort: Ortalama, SS: Standart sapma, Student's t-test

Koronavirüs Hakkında Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi

"Evde ne sıklıkta koronavirüs hakkında konuşuluyor?" sorusuna en yüksek oranda "Bazen" (%34,1, n=42) cevabı verilirken, "Sık sık" cevabı (%16,3 n=20) en sık verilen diğer cevap olmuştur. "Koronavirüs hakkındaki gelişmeleri ne sıklıkla izliyor/dinliyor veya takip ediyorsun?" sorusuna katılımcıların %30,9'u

(n=38) "Bazen", %24,4'ü (n=30) "Sık sık" cevabını vermiştir. Katılımcıların 84'ü (%68,3) "koronavirüs sebebiyle gündemi ve haberleri takip etme sıklığının arttığını" belirtti. Gündemi takip eden katılımcıların %48'i (n=59) koronavirüs hakkında yeterli bilgi aldığını düşünürken, %14,6'sı (n=18) bundan emin olmadığını, %36,6'sı (n=45) ise yeterli bilgi olmadığını ifade etti.

Salgın ya da Sonrası Dönemle ilgili Beklenen Kaygılar

Katılımcıların salgın ya da sonraki dönemle ilgili beklenen kaygılara yönelik hazırlanan sorulara verdikleri cevaplar Tablo 3'te gösterilmiştir. Sürecin belirsiz olması, kontrolsüz yiyip kilo almak ve evden çıkmayı gerektiren sosyal aktivitelere katılamamak ile ilişkili soruların kızlarda erkeklere göre daha fazla kaygı oluşturduğu gözlenmiştir ($p < 0,05$).

Ölçeklerin Puanlamaları

Çocuklarda Umut Ölçeği ve Sürekli Umut Ölçeği toplam puanları açısından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu verilere ait analiz Tablo 2'de gösterilmiştir.

Verilerin Karşılaştırılması

Karantina döneminde verilerin toplanması sırasında oluşan zorluklar göz önüne alındığında; çalışmada kullanılan çevrimiçi anketin aynı gruba farklı zamanlarda uygulanması planlanmış ancak bu durum mümkün olmamıştır. Bu nedenle anketler veriliş tarihleri ile 1. ve 2. grup olacak şekilde ayrı ve bağımsız gruplar halinde karşılaştırılmıştır. Katılımcıların yaş ortalamalarının ilk ankette daha yüksek olduğu gözlenmiş, gruplar arasında yaş açısından anlamlı farklılık saptanmıştır

($t=4,184$, $p=0,000$). Cinsiyetler açısından gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Koronavirüs hakkında bilgi düzeylerinin değerlendirildiği veriler analiz edildiğinde “Evde ne sıklıkta koronavirüs hakkında konuşuluyor?”, “Koronavirüs hakkındaki gelişmeleri ne sıklıkla izliyor/dinliyor veya takip ediyorsun?” ve “Koronavirüs sebebiyle gündemi ve haberleri takip etme sıklığının” ele alındığı sorulara verilen cevaplar açısından gruplar arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır (sırasıyla $t=2,19$, $p=0,029$, $t=-2,52$, $p=0,010$, $t=2,21$, $p=0,028$). Anketin ilk verildiği Nisan ayı döneminde koronavirüs hakkında daha fazla konuşulduğu, gündemin ve haberlerin daha fazla takip edildiği gözlenmiştir. Salgın ya da sonraki dönemle ilgili kaygılara yönelik hazırlanan sorulara verilen cevaplara bakıldığında “Evde sürekli bir arada olma sonucunda aile içinde gerginlik ne kadar kaygı yaratıyor?” sorusuna verilen cevaplar açısından gruplar arasında anlamlı farklılıklar saptanırken ($z=-2,70$, $p=0,007$), diğer sorulara verilen cevaplar açısından anlamlı farklılık saptanmamış, bu sorulara verilen cevapların puanlarının genel olarak 2. veri toplama döneminde düştüğü gözlenmiştir. Çocuklarda Umut Ölçeği'nin toplam puanının gruplar arasında anlamlı olarak farklı olduğu saptanmış, son ankette puan ortalamalarının düştüğü gözlenmiştir ($t=2,90$, $p=0,004$).

Tablo 3. Salgın ya da sonrası dönemle ilgili beklenen kaygılara yönelik sorulara verilen cevapların cinsiyetlere göre karşılaştırılması (5-12 Ağustos 2020 tarihli anketin verilerine göre)

Ne kadar kaygı yaratıyor?	Cinsiyet	Ort ± SS	p
Evde sürekli bir arada olma sonucunda aile içinde gerginlik	kız	0,57±0,77	0,50 ^b
	erkek	0,67±0,83	
Eğitimimin aksaması, okul başarımda düşüş	kız	1,48±1,13	0,31 ^a
	erkek	1,28±0,97	
Sürecin belirsiz olması	kız	1,97±1,06	0,01 ^a
	erkek	1,51±0,96	
Kontrolsüz yemek yiyip kilo almak	kız	1,32±1,18	0,01 ^b
	erkek	0,86±0,93	
Sosyal ilişkilerden ve sevdiklerimden uzak kalmak	kız	1,48±1,10	0,49 ^a
	erkek	1,35±0,91	
Evden çıkmayı gerektiren sosyal aktivitelere (spor, sanat) katılamamak	kız	1,58±0,96	0,02 ^b
	erkek	1,19±0,99	
Arkadaşlarımla ilişkimde eskisi gibi olamamak	kız	1,40±1,12	0,08 ^a
	erkek	1,07±0,99	
Şu andaki ruhsal durumum	kız	1,25±1,21	0,16 ^b
	erkek	0,95±1,12	
Aile bireylerimin ruhsal durumu	kız	1,08±0,98	0,38 ^a
	erkek	0,93±0,86	
Özbakımımı yeterince sağlayamamak	kız	0,92±1,15	0,13 ^b
	erkek	0,65±0,85	

Puanlama: “Kaygı yaratmıyor: 0, Hafif kaygı yaratıyor: 1, Orta düzeyde kaygı yaratıyor: 2, Oldukça kaygı yaratıyor: 3” ^a: Student's t-test, ^b: Mann-Whitney U Test, Ort: Ortalama, SS: Standart sapma

Tartışma

Çalışmamızın verileri aynı anketin farklı zamanlarda uygulanması ile elde edilmiştir. “Evde ne sıklıkta koronavirüs hakkında konuşuluyor?” sorusuna Nisan ayında katılımcılar en yüksek oranda “Sık sık” cevabını verirken, Ağustos ayında ise “Bazen” cevabını vermiştir. Yine ilk ankette katılımcılar “Sık sık” koronavirüs hakkındaki gelişmeleri izleyip takip ettiklerini belirtirken; ikinci ankette katılımcılar gündemi “Bazen” takip ettiklerini ifade etmiştir. Salgının ilk döneminde katılımcıların koronavirüs hakkında ev içi konuşmalarının arttığı ve gündemi daha fazla takip ettikleri görülmektedir. Karantina sonrası yeni normal süreçte ergenlerin günlük gündemlerinin değişmesinin ilk ve 2. ankete verilen cevapları etkilemiş olabileceği akla gelmiştir. Nisan ayında yapılan ankete katılan ergenlerin %61’i koronavirüs hakkında yeterli bilgi aldığını düşünmekteyken dört ay sonraki ankette bu oran %48 olmuştur. Sürecin uzaması ve belirsizliklerin artmasıyla ergenlerin konuya dair bilgi seviyelerinin sandıklarından daha yetersiz olduğunu düşünmelerinin bu duruma neden olabileceği akla gelmiştir.

Satıcı ve ark.¹⁸’nin 2020’de Türkiye’de yaptıkları çalışmaya göre, hem ana akım hem de sosyal medyadaki hızlı bilgi akışının kafa karışıklığına neden olarak belirsizliği artırdığı ifade edilmektedir. Bu durum, COVID-19 ile ilgili yoğun bilgi yüklemesi yapılan bu dönemde bireylerde tehdit algısını artırabilmekte ve COVID-19 salgını konusunda daha fazla korku ve kaygı yaşamalarına sebep olabilmektedir.¹⁸ Karantina ve sonraki dönemde kaygı yaratan durumların puan ortalamaları değerlendirildiğinde karantina döneminde ergenlerde en çok kaygı yaratan durumlar ilk sıralarda sürecin belirsizliği, eğitimlerinin aksaması ve okul başarısında düşüş olup bunları sevindiklerinden uzak kalmak, sosyal aktivitelere katılmamak ve ruhsal durumları hakkındaki kaygılar izlemektedir. Hem Nisan hem de Ağustos ayındaki anketlerde ise sürecin belirsiz olması, kontrolsüz yiyip kilo almak ile ilişkili soruların kızlarda erkeklere göre daha fazla kaygı oluşturduğu gözlenmesi dikkat çekmektedir. Araş ve ark.¹⁹ 2007’de yaptıkları çalışmada çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran kızlarda anksiyete, depresyon ve fiziksel yakınmaların erkeklere göre anlamlı düzeyde fazla bulunduğunu belirtmişlerdir. Toplum örnekleminde dışa yönelim sorunlarının (saldırganlık, suç davranışları ve sinirlilik) erkeklerde, içe yönelim sorunlarının (geri çekilme, bedensel yakınmalar, anksiyete, depresyon) ise kızlarda daha sık bulunduğu bildirilmektedir.²⁰⁻²² Çalışmamızın sonuçları bu çalışmalarla uyumlu bulunmuştur. Ancak çalışmamız klinik bir örnekleme içermediği için sonuçları genellememiz mümkün olmayacaktır. Anketin klinik örneklem grubuna da uygulanmasının bu alandaki yazına katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

Eğitimin aksaması ve okul başarısında düşüşün ilk ankette katılımcıların %40,4’ünde orta düzeyde kaygı yarattığı gözlenirken, karantina sonrası dönemde yapılan ankette bu durumun katılımcıların %29,5’inde hafif düzeyde kaygı yarattığı, %25’inde ise kaygı yaratmadığı göze çarpmaktadır. Karantina döneminde online eğitimin alt yapı ve uygulanma sorunlarının bu kaygılara sebep olduğu akla gelmiştir.

COVID-19 salgınının tüm dünyada kapsamlı, ani ve dramatik bir dijital dönüşüm başlattığı görülmektedir. Bu sadece çocukların ve öğretmenlerinin değil, ailelerinin, yönetim mercilerinin ve tüm toplumun önemli değişikliklere uyum sağlamalarını gerektirmiştir. Online eğitimin yeterliliği ve verimliliği, siber güvenlik gibi pek çok alanın uzun dönemde gündemimizi meşgul edeceği düşünülmektedir.²³

Her iki ankette de kontrolsüz yiyip kilo almak ile ilişkili sorunun kızlarda erkeklere göre daha fazla kaygı oluşturduğu dikkat çekmektedir. Karantina döneminde erişkin toplum örnekleminde yapılan bir çalışmada hem kısıtlı yeme davranışlarının hem de tıknırcasına yeme davranışlarının gözlemlendiği ifade edilmiştir. Kısıtlı yeme davranışına yiyecek bulamama kaygılarının eşlik ettiği belirtilmiştir.²⁴ Karantina döneminde sağlık ve kilo ile ilgili kaygıların, özellikle kız ergenlerde yeme davranışlarının bozulmasına yol açabilecek öncül bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Sosyal medyada geçirilen zamanın artmasının, zayıf ve güzel birey idealinin nesneleştirilmesinin olumsuz etkilerinin bu duruma neden olabileceği de akla gelmiştir. Sosyal izolasyon ve karantinanın sonucu olarak çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları polikliniklerine anoreksiya nervosa kliniği ile başvuru sıklığının arttığı ifade edilmektedir. Kısıtlı yeme davranışları ve anoreksiya belirtilerinin mevcut salgın dönemi üzerindeki kontrolü yeniden kazanmak amacıyla işlevsel olmayan bir baş etme mekanizmasına dönüştüğü belirtilmiştir.^{25,26} Ayrıca karantina döneminde ebeveynlere uygulanan bir çevrimiçi anketin verilerine göre de kızlarda erkeklere göre bu dönemde daha çok iştah değişikliklerinin gözlemlendiği ifade edilmiştir.²⁷

Evden çıkmayı gerektiren sosyal aktivitelere (spor, sanatsal aktiviteler, arkadaşlarla görüşmeler) katılmamanın Nisan ayındaki ankete katılanların %36’sında orta düzeyde, Ağustos ayındaki ankete katılanların %35,2’sinde hafif düzeyde kaygıya yol açtığı görüldü. Arkadaşlarla ilişkilerde eskisi gibi olamamak ilk ankete katılanların %42,6’sında hiç kaygı yaratmazken %36’sında orta düzeyde, ikinci ankete katılanların ise %30’unda hafif düzeyde kaygı yaratmıştır. Arkadaşlığın çocuk ve ergenlerin normal ruhsal gelişimleri için önemli olduğu bilinmektedir. Sprang ve ark.¹² pandemi sırasında izolasyon veya karantinaya alınan çocukların akut stres bozukluğu, uyum bozukluğu ve depresyon gibi klinik durumlar geliştirdiğini göstermişlerdir. İzole edilen veya karantinaya alınan çocukların %30’u da travma sonrası stres bozukluğu için klinik kriterleri karşılamaktadır.¹² Bizim çalışmamızda da ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinin ve sosyal hayattan uzak kalmalarının ruhsal iyilik hallerini olumsuz etkileyebileceği düşünülmüştür.

Çalışmamızda umut düzeylerine bakıldığında puan ortalamalarının Nisan ayındaki ankette daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Özellikle Çocuklarda Umut Ölçeği’nin puan ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı farklılıklar saptanmış, Ağustos ayında ölçeğin puan ortalamaları düşmüştür. Bu veriler umut düzeylerinin karantina sonrası dönemde azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Sürecin belirsizliğinin devam etmesi, okulların açılmaması, virüs için bir aşının bulunamaması olmasının da ergenlerin umut düzeyini

olumsuz etkilemiş olabileceği düşünülmüştür. Bu aşamada ergenlerin kriz yönetimi ve belirsizlikle mücadele konusunda sıkıntı yaşamaları öngörülebilir.

Çalışmamızda ele alınan çevrimiçi anketlerin verileri klinik bir durumu yansıtmamakla birlikte, bu verilerin pandemi sürecinde ergenlerde kaygı oluşturan durumlar ve umut düzeyleri ile ilgili bilgi sağlaması açısından önemli olacaktır. Çalışmamızın bazı kısıtlılıkları mevcuttur. Araştırmacılar tarafından hazırlanan soruların geçerlik ve güvenilirliği olan bir ölçekten elde edilmemiş olması, kaygı düzeylerinin öz bildirim ölçekleri ile değerlendirilmemiş olması, kısıtlı örneklem nedeniyle verilerin genellenememesi bu kısıtlılıklardan bazılarıdır. Ayrıca her iki ankete katılanların yarısından fazlasının büyükşehirlerde yaşadığı ve benzer şekilde katılımcıların yarısına yakınının ailelerinde sağlık çalışanlarının olduğu gözlenmiştir, bu durumun da sonuçları etkilemiş olabileceği akla gelmiştir.

Pandemi ve sonrasındaki dönemlerde ruhsal olarak incinebilir gruptaki çocuk ve ergenlerde görülebilecek ruhsal belirtilere yönelik yapılacak yeni çalışmalara ihtiyacın olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen verilerin, devam eden COVID-19 sürecinde ya da ilerleyen dönemlerde yeni salgınlarla karşı karşıya kalındığında ulusal ve uluslararası alanlarda geliştirilecek politikalara ve alınacak önlemlere katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Etik

Hakem Değerlendirmesi: Editörler kurulu dışında olan kişiler tarafından değerlendirilmiştir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma için Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı tarafından onay alınmıştır (no: 09.2020.559).

Hasta Onayı: Tüm katılımcılardan ve ebeveynlerinden onam alınmıştır. Katılımcıların bilgilerinin anonim olmasına özen gösterilmiştir.

Yazarlık Katkıları

Konsept: İ.C., Ç.İ., A.T.A., H.Ü., A.R.A., Dizayn: İ.C., Ç.İ., A.T.A., A.R.A., Veri Toplama veya İşleme: İ.C., Ç.İ., A.T.A., H.Ü., A.R.A., Analiz veya Yorumlama: İ.C., H.Ü., A.R.A., Literatür Arama: İ.C., H.Ü., A.R.A., Yazan: İ.C., H.Ü., A.R.A.,

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

Kaynaklar

1. Jiao WY, Wang LN, Liu J, Fang SF, Jiao FY, Pettoello-Mantovani M, Somekh E. Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *J Pediatr*. 2020;221:261-266.
2. Wang G, Zhang Y, Zhao J, Zhang J, Jiang F. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *Lancet*. 2020;395:945-947.
3. Ehrlich J, Namazova-Baranova L, Pettoello-Mantovani M. Introduction to "diversity of child health care in europe: a study of

the european paediatric association/union of national european paediatric societies and associations". *J Pediatr*. 2016;177:1-10.

4. Klein TP, Devoe ER, Miranda-Julian C, Linas K. Young children's responses to September 11th: the New York City experience. *Infant Ment Health J*. 2009;30:1-22.
5. Hoven CW, Duarte CS, Lucas CP, Wu P, Mandell DJ, Goodwin RD, Cohen M, Balaban V, Woodruff BA, Bin F, Musa GJ, Mei L, Cantor PA, Aber JL, Cohen P, Susser E. Psychopathology among New York city public school children 6 months after September 11. *Arch Gen Psychiatr*. 2005;62:545-552.
6. Fiese BH, Spagnola M. The interior life of the family: looking from the inside out and the outside in. In: Masten AS, ed. *Multilevel Dynamics in Developmental Psychopathology: Pathways to the Future*. New York, NY: Taylor & Francis Group/Lawrence Erlbaum Associates; 2007:119-150.
7. Luthar SS. Resilience in development: a synthesis of research across five decades. In: Cicchetti D, Cohen DJ, eds. *Developmental Psychopathology: Risk, Disorder, and Adaptation*, 2nd ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc; 2006:739-795.
8. Masten AS, Obradovic J. Disaster preparation and recovery: lessons from research on resilience in human development. *Ecology Soc*. 2008;13:1-16.
9. Brazendale K, Beets MW, Weaver RG, Pate RR, Turner-McGrievy GM, Kaczynski AT, Chandler JL, Bohnert A, von Hippel PT. Understanding differences between summer vs. school obesogenic behaviors of children: the structured days hypothesis. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 2017;14:100.
10. Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, Rubin GJ. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *Lancet*. 2020;395:912-920.
11. Sani G, Janiri D, Di Nicola M, Janiri L, Ferretti S, Chieffo D. Mental health during and after the COVID-19 emergency in Italy. *Psychiatry Clin Neurosci*. 2020;74:372.
12. Sprang G, Silman M. Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Med Public Health Prep*. 2013;7:105-110.
13. Green LS, Oades LO, Grant AM. Cognitive-behavioral, solution-focused life coaching: Enhancing goal striving, well-being, and hope. *J Positive Psychol*. 2006;1:142-149.
14. Atik G, Kemer G. Çocuklarda Umut Ölçeği'nin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İlköğretim Online*. 2009;8:379-390.
15. Snyder CR, Hoza B, Pelham WE, Rapoff M, Ware L, Danovsky M, Highberger L, Rubinstein H, Stahl KJ. The development and validation of the children's hope scale. *J Pediatr Psychol*. 1997;22:399-421.
16. Snyder CR, Harris C, Anderson JR, Holleran SA, Irving LM, Sigmon ST, Yoshinobu L, Gibb J, Langelle C, Harney P. The will and the ways: development and validation of an individual-differences measure of hope. *J Pers Soc Psychol*. 1991; 60: 570-585.
17. Akman Y, Korkut F. Umut ölçeği üzerine bir çalışma. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1993;9:193-202.
18. Satici B, Saricali M, Satici SA, Griffiths MD. Intolerance of uncertainty and mental wellbeing: serial mediation by rumination and fear of COVID-19. *Int J Ment Health Addict*. 2020:1-12.
19. Araş Ş, Ünlü G, Varol Taş F. Symptoms, Diagnoses and Diagnostic Procedures of Patients who Presented to the Child and Adolescent Psychiatry Outpatient Clinic. *J Clin Psy*. 2007;10:28-37.
20. Benenson JF. Sex differences. In: B Hopkins, ed. *The Cambridge Encyclopedia of Child Development*. UK; Cambridge University Press; 2005:366-374.
21. Erşan EE, Doğan O, Doğan S, Sümer H. The distribution of symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder in school age children in Turkey. *Eur Child Adolesc Psychiatr*. 2004;13:354-361.

22. Verhulst FC, Achenbach TM, van der Ende J, Erol N, Lambert MC, Leung PW, Silva MA, Zilber N, Zubrick SR. Comparison of problems reported by youths from seven countries. *Am J Psychiatr*. 2003;160:1479-1485.
23. Iivari N, Sharma S, Ventä-Olkkonen L. Digital transformation of everyday life-How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information management research should care? *Int J Inf Manage*. 2020;55:102183.
24. Phillipou A, Meyer D, Neill E, Tan EJ, Toh WL, Van Rheenen TE, Rossell SL. Eating and exercise behaviors in eating disorders and the general population during the COVID-19 pandemic in Australia: Initial results from the COLLATE Project. *Int J Eat Disord*. 2020;53:1158-1165.
25. Ünver H, Rodopman Arman A, Erdoğan AB, İlbasmış Ç. COVID-19 pandemic-onset anorexia nervosa: Three adolescent cases. *Psychiatry Clin Neurosci*. 2020 Dec;74(12):663-664. doi: 10.1111/pcn.13160.
26. Termorshuizen JD, Watson HJ, Thornton LM, Borg S, Flatt RE, MacDermod CM, Harper LE, van Furth EF, Peat CM, Bulik CM. Early impact of COVID-19 on individuals with eating disorders: A survey of ~1000 individuals in the United States and The Netherlands. *MedRxiv*. 2020:2020:
27. İlbasmış Ç, Toksoy Aksoy A, Cihanyurdu İ, Ünver H, Rodopman Arman A. COVID-19 salgınının çocukların ruh sağlığı üzerindeki etkileri. *Turk J Child Adolesc Ment Health* 2021;28(Suppl 1):1-3. doi: 10.4274/tjcamh.galenos.2020.92400.